

Beeldende kunst

RECENSIE TENTOONSTELLING MEER MACHT IN DE FUNDATIE ZWOLLE

Meer kunst

Hans den Hartog Jager (1968) is kunstcriticus voor *NRC Handelsblad* en één van de presentatoren van het AVRO's *4Art*. Hij schreef twee romans (*Zelf God worden* en *Maltus*) en diverse boeken over kunst, waaronder het interviewboek *Verf. Meer macht* is zijn tweede tentoonstelling, na *Meer licht* in 2011. 'Ik vrees dat mijn leven er redelijk van [van kunst] doordrenkt is', zei hij afgelopen donderdag in het radioprogramma *Opium*.

Het streven, uitg. Athenaeum-Polak & Van Genneep, €19,99

Foto Bert Nienhuis

Hebben kunstenaars macht, heeft kunst invloed op de maatschappij, kan kunst ons leven verbeteren? Ja, wil de tentoonstelling *Meer macht* van Hans den Hartog Jager zeggen, maar nee zou ook het goede antwoord kunnen zijn.

Door **Sacha Bronwasser**

De kunst van relevant zijn

BEELDENDE KUNST

★★★★

MEER MACHT

Meer macht

De Fundatie, Zwolle, t/m 17/8. museum-defundatie.nl

Wist u dat de huidige minister-president van Albanië ooit beeldend kunstenaar was? Edi Rama, die al zo'n vijftien jaar meedraait in de Albanese politiek, stelde zijn laatste grote artistieke daad toen hij in 2000 burgemeester werd van Tirana. Hij liet grote hoeveelheden appartementsblokken in zijn verpauperde stad beschilderen met felgekleurde, geometrische vormen, veegde de straten schoon en liet duizenden bomen aanplanten.

De video *Damni i colori* (2003) van die schilder-actie, gemaakt door kunstenaar Anri Sala, werd in die tijd een hit op kunstmanifestaties wereldwijd. Midden in de hausse van zogeheten kritische kunst was daar het bewijs: het kón. Kunst kon daadwerkelijk van invloed zijn op het leven van mensen, kon iets goeds doen in de wereld – ter plaatse, niet in het veilige museumreservaat. Iedereen wilde het graag geloven.

De film is weer eens te zien op de tentoonstelling *Meer macht*, in museum De Fundatie in Zwolle. Samengesteld door NRC-criticus Hans den Hartog Jager, in nauwe samenwerking met directeur Ralph Keuning – die laatste heeft speciale interesse in het onderwerp macht en kunst vanuit historisch perspectief. Het is hun tweede verbond, na de expositie *Meer licht* in 2012. Daarin werd gezocht naar 'het sublieme'; een mooi, kunstfahig onderwerp. Met *Meer macht* tapt Den Hartog Jager uit een ander vaatje, getuige de ondertitel van het boek *Het streven* dat bij de tentoonstelling verschijnt. Daar staat het pontificaal:

'Kan kunst de wereld verbeteren?'

Kan kunst dat? Het zou flauw zijn meteen met het antwoord op die vraag te komen. Kijk goed rond in De Fundatie en je ziet dat dat ook helemaal niet de vraag is die door kunstenaars wordt gesteld. Twintig kunstenaars, grotendeels hedendaags, stellen in hun werk maatschappelijke kwesties aan de orde – 'meer macht' is zelden het onderwerp en vrijwel nooit het doel.

De insteek is vaak afstandelijk; zoals de filmloop *Static* (2009) van Steve McQueen waarin, vanuit een helikopter rondcirkelend, rond en rond het Vrijheidsbeeld wordt gefilmd. McQueen (nu de gevierde regisseur van *Twelve Years a Slave*) blijft in de klassieke kunstenaarspositie: hij toont het symbool van 'vrijheid', maar wat zegt hij daarmee? Als het meezit, laat hij je erover nadenken. Dat geldt hier vrijwel overal.

Asger Jorn, en natuurlijk Constant en Joseph Beuys zijn er voor hun utopische denkbeelden. Echt, het is prachtig om Constants plannen voor een nieuwe wereld *Nieuw Babylon* (waar hij in de jaren zeventig teleurgesteld van afstapte) weer te kunnen zien. Maar Beuys' uitspraak 'Jeder Mensch ist ein Künstler' is zo langzamerhand wel het duizenddingendoekje van de kunst, voor elk thema inzetbaar. Dan zien we nog de aangrijpende doodsstrijd van de *Biokip* (video uit 2009) van Hans van Houwelingen en de ter aarde gestorte wassen beelden van Roy Villevoye en zijn Papoea-vriend Omamã. Prachtige werken, zeggen wel 'iets' over machtsrelaties. Maar...wat wil deze tentoonstelling nu eigenlijk?

In het boek *Het streven* legt Den Hartog Jager het nochtans duidelijk – zij het een beetje langdradig – uit. Kunst is in de loop van de geschiedenis beland in een reservaat. Achter 'de muur' zoals hij het noemt. Daar mag en kan alles: de Hitler-groet brengen, bestuurders beschimpen, een nieuwe wereld verzinnen. De prijs die voor die vrijheid wordt betaald, is hoog: totale irrelevantie.

Videostill *Damni i colori* van Anri Sala.

Foto Anri Sala, Marian Goodman Gallery, New York

Al gaat de kunstenaar de muren met een bijliefte lijf: het blijft kunst, we klappen en we betalen er voor. Dat plaatst de kunstenaar die invloed wil uitoefenen, de wereld wil veranderen (laten we dat 'verbeteren' nog maar even opschuiven) voor een probleem. Hoe kan kunst (weer) in een positie komen dat het er wél toe doet?

Glashelder. En relevant ook. Met de verse affaires rond Manifesta in Rusland en de Sydney Biennale – onder respectievelijk een fout regime en met een foute geldschiet – valt de verstrengeling tussen macht, markt en kunst niet te ontkennen; hoe kun je daarbinnen een deuk in een pakje boter slaan? Bovendien werpt Den Hartog nog meer goede vragen op: waarom is 'geld' zo'n besmet onderwerp, terwijl zijn invloed allesbepalend is? Of: waarom is maatschappelijk gehaachte kunst eigenlijk per definitie links?

Toch verwateren die ideeën en vragen in de tentoonstelling. Blijkbaar is besloten om het breed te houden. Een beetje geschiedenis, wat betrokkenheid, een grote naam. Pontificaal hangen er drie enorme loden platen, aangeboden door de Duitse kunstenaar Anselm Kiefer, waarop hij in het groot nog eens zijn foto's afdrukt waarop hij in 1969 zichzelf portretteerde terwijl hij de Hitler-groet bracht. De impact nu is nul – en dat terwijl toch onlangs heel Frankrijk in rep en roer was om de 'quenelle', het nieuwe foute gebaar. Eén stap buiten het museum en de messen worden geslepen – waarom zet de kunstenaar die 'macht' wil die stap dan zo zelden en deze tentoonstelling evenmin?

Twee kunstenaars zijn wel duidelijk: Renzo Martens en Yael Bartana proberen hier de echte stap naar macht en invloed te zetten. Martens krijgt een ereplaats in Den Hartog Jagers boek, maar een klein zaaltje in De Fundatie. Vanuit het idee van 'gentrification' probeert Martens momenteel in het hart van Congo – nee, die associatie is niet toevallig – een kunstcentrum van de grond te krijgen. Kunst wordt nadrukkelijk als mogelijke verbeteraar van de economie ingezet – niet in het hippe Berlin-Mitte, maar in het putje van de wereld. Het doel is brood op de plank van de straatarme werknemers die nu ter plaatse op de palmolieplantages worden uitgebuit.

Renzo Martens zelf, intussen, vliegt de wereld over als een kunstdandy – en dankzij dit project als 'Yale-fellow' – en onderstreept die januskop: de betrokkenheid van de kunstenaar, net als die van ngo's, is ook eigenbelang. Een houding die hij niet ontkent, maar juist ten volle uitspeelt en de Congolezen probeert aan te leren; Martens wil meer macht én meer markt. Kom, laat de kunstbobo's naar Congo komen zodat we er een hotel

en cappuccinobarretjes kunnen openen! Het is Wim Pijbes in de jungle, en gelijk heeft-ie. Het project is dubbelzinnig, poert in open wonden, ondervindt scepsis en tegenslag en daarom is het jammer dat we er hier maar weinig van zien.

Yael Bartana is de enige andere kunstenaar op *Meer macht* die de scheidslijn tussen kunst en maatschappij doorbreekt. De 'Jewish Renaissance Movement in Poland'-beweging, voortgekomen uit een serie films die Bartana maakte, is inmiddels een sociale beweging van mensen die oplossingen zoeken voor migratieproblemen.

Waren haar films nog heel gelaagde, dubbelzinnige producties, de vergadering van de JRMiP ziet eruit als een slap nagespeelde Brusselse bijeenkomst met standpunten, spreektijd en stembordjes. Hoe lang kan Bartana op beide sporen blijven lopen? Hoe voorkomt zij dat ze, net als de Albanese Edi Rama, uiteindelijk toch in de politiek belandt met haar onvermijdelijke compromissen en corruptie?

Eén hete aardappel wordt hier in Zwolle zorgvuldig gemedend: Jonas Staal. Al tien jaar maakt die – soms zeer – onaangename, kunstwerken die zich verhouden tot de macht – links én rechts. En hij schrijft erover. In 2009 viel hij Hans den Hartog Jager aan in het essay *Post-propaganda*, op een vermeende vlucht naar achteren, richting de veilige beeldende vorm als criterium voor goede kunst. Dat kan de tentoonstellingmaker/criticus met dit project pareren; in zijn boek klinkt soms zelfs een echo van Staals ideeën.

Beter was het geweest als hij de kunstenaar een plaats had gegeven. Het dagblad *Trouw* stelde Staal in 2010 letterlijk dezelfde vraag: 'Kan kunst de samenleving verbeteren?'. 'Absoluut, omdat je met kunst mensen kunt dwingen om positie te kiezen', zei hij toen. Dat vindt ook de curator. Sterker, 'dat is de kunst verplicht. Zowel aan de maatschappij als aan zichzelf' besluit hij. Die stelligheid hadden we graag op *Meer macht* gezien.

Kom, laat de kunstbobo's naar Congo komen zodat we er een hotel en cappuccinobarretjes kunnen openen! Het is Wim Pijbes in de jungle

Boven: Roy Villevoye, *The Clearing*, 2010. Rechts: Yael Bartana, *Mary Koszmary (Nachtmerries)*, videostill, 2007

Foto Annet Gelink Gallery